

Ders : 061**Konu : Kazanç Öncesinde Tacir-I**

İnsanın yaratılışının ana gayesi Allâh'a kulluktur. Kulluk ise; namaz, oruç, zekât, hacc, kurban gibi ibadetlerle sınırlı değildir. Allah'ın rızasını esas alan bir Müslüman için hayatın her alanı ibadettir.

Ticaret de bu alanlardan biridir. Ticaretle uğraşan bir Müslümanın, kazanç öncesinde uyması gereken bazı kurallar vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

1-Ticâret İçin Güvenli Ortamı Sağlamak:

Güven, ekonomik hayatın en önemli unsurudur. Ancak bu, sadece pazardaki tüccar-müşteri ilişkileri ile sınırlı değildir. Ortamın da güvenli olması gerekir. Özellikle ticaretin itici gücü ya da motoru olarak tanımlanabilecek sermayenin aradığı ana değer güven ve onun sağladığı ortamdır.

Ekonomistlerin "sermaye ürkektir sığınabileceği güvenli bir liman arar" sözü ticarî ve ekonomik hayatta güvenin önemini en iyi şekilde anlatır.

Güvensiz ortamlara sermaye akışının olmayacağı, mevcutlarının da kaçışını beraberinde getireceği bir gerçektir. Şeyh Sâdî Şirazî şöyle der:

"İnsan, bir damla kan ve bin endişeden ibarettir."

Hz. İbrahim'in (a.s.) aile efradını Mekke'ye yerleştirdiğinde ilk aradığı ve Allah Te'âlâ'dan istediği şey güven idi. Ayette şöyle buyurulmaktadır:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ
الْأَصْنَامَ*

" Hatırla ki, İbrahim şöyle dua etmişti: "Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!"¹

Allah Te'âlâ Hz. İbrahim'in duasını kabul etti. Yine Allah Te'âlâ Mekke'lilere güvenli bir şekilde dolaşıp ticaretlerini yapabilmelerini de lütfetti. Bu sayede açlıkları giderilip doyurulmuş ve korkudan emin kılınmışlardı.²

Ancak Mekke'liler bu güven ortamını kendi elleriyle bozduklarında ticari hayatları sıkıntıya gir-di ve kıtlık baş gösterdi. Hazlarının peşine düşüp bizzat kendilerinin güvenli ortamı bozmaları, Hz. Peygamberi yalanlayarak savaşa girişmeleri sebebiyle kıtlığa maruz kalıp ticari hayatlarındaki düzen bozuldu.

Örneğin Hz. Peygamber 627 yılında kendisine ve Müslümanlara her türlü eziyeti yapmış olan Mekke'li müşriklerin kıtlık çektiklerini öğrenir öğrenmez fakirlerine dağıtılmak üzere

¹ İbrahim, 14/35

² Kureyş,106/1-4

liderleri Ebû Süfyân ve Safvân b. Ümeyye'nin emrine 500 dinar para göndermişti. Bunu çok iyi karşılayan Ebû Süfyân'ın aksine Safvân:

"Muhammed bu yolla gençlerimizi kandırarak elde etmek istiyor" şeklinde itirazda bulunsa da

bu insani yardım Hz. Peygamber(s.a.v.)'in sahip olduğu güzel ahlakın en güzel örneğidir.³ Yine Yemâme Kabîlesi'nin reisi Sümâme b. Üsâl'in Müslüman olmasının ardından telbiye getirerek Beytullah'a gelmesine öfkelenen Mekke'li müşriklerin onunla ilişkilerini bozması sonucu Yemâme'nin hububat ambargosu sonucu şehirde açlık baş göstermiş, Hz. Peygamberin araya girmesi ile yeniden hububat sevkiyatı başlamış ve açlık sefaletinden kurtulmuşlardır.⁴

İmam Mâverdî (ö.450/1058) dünyanın ıslahının altı şeye bağlı olduğunu bildirir:

- Davranışa dönüşmüş dinî inanç (ahlâk haline gelmiş dinî hayat),
- Güçlü hükümdar,
- Kapsamlı adalet,
- Tam anlamıyla güvenli ortam,
- Üretkenlik, verimlilik ve berekette süreklilik,
- Yüksek ideal ve büyük hedef (vizyon).

Bunların içinde de güven ortamının önemini şöyle açıklar:

"İnsanlar onunla huzur bulurlar, gayretler harekete geçer, temiz insanlar onun bulunduğu yerde ikamet eder, zayıflar onunla rahatlık hissederler. Çünkü korku içinde olanın rahatı; kaygısı, tasası olanın huzuru olmaz."

İmam Mâverdî, ehl-i hikmetin "adalet en güçlü ordu, güven en mutlu yaşamdır" sözünü naklettikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: "Çünkü korku, insanları, yararına olacak şeylerden uzak tutar, bir şeye yatırım yapmalarını, harekete geçmelerini engeller, ihtiyaç maddelerini karşılamak üzere dinamik halde bulunmalarına, her birisi için gerekli olan sistem ve düzeni sağlayacak şeylerin peşine düşmelerine mani olur. Çünkü güven adaletin, zulüm ise adaletsizliğin sonucudur."⁵

Adamın biri, yeni doğan çocuğu için Uzunçarşılı bir tanıdığına bir beşik ısmarlar. Bir miktar da kapora vermesine rağmen sonra da her nasılsa beşiği alamaz, kalır. Çocuk büyüyüp ev bark sahibi olur. Onun da dünyaya bir çocuğu gelir. Beşik gerekir. Büyük babası vaktiyle oğlu için bir beşik ısmarlamasına rağmen alamayıp kalmış olduğunu hatırlar. Uzunçarşıya gidip beşiği ister. Adam çekmecesinden bir kese çıkarır ve:

-Yok, ben bu kadar aceleye gelemem! Al kuzum paranı da başkasına yaptır, der.⁶

2-İyi Niyetli ve Hüsn-i Zann Sahibi Olmak:

İslam, insanlara karşı iyi niyet ve önyargısız yaklaşmanın gerekli olduğunu bildirir.

Kur'ân-ı Kerîm sû-i zandan da sakınmayı emretmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

³ Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.18, sh. 298; İstanbul 1998

⁴ Buhârî, Salât, 76, 82, Husûmât, 7, 8, Megâzî, 70; Müslim, Cihâd, 59-60; Ebû Dâvûd, Cihâd, 114

⁵ Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, İmam Mâverdî, sh. 142.

⁶ Geçmişten Günümüze Latifeler Nükteler, Faik Reşad, Hazırlayan Dursun Gürlek, sh.138

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır...”⁷

İnsanlar hakkında hüsn-i zannı engelleyecek konuşmalar yapmak, hata olarak inanılan davranışları başkalarına aktarmak hoş değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda özellikle ısrarcı olmuş ve arkadaşlarından birbirleri hakkında kendisinde ön yargı oluşturacak, güveni zedeleyecek bir takım olayları nakletmelerini yasaklamış ve şöyle buyurmuştur:

إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَجَسَّسُوا

“Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır. (Kimsenin kusurunu) araştırmayın.”⁸
Şair de şöyle ifade etmiş:

Rabbimiz şahittir elbette her gize,

Şah damarından da yakın, hem bize. (C. Numanoğlu)

Zanla hareket ve önyargı, insanların birbirleriyle sağlıklı bir iletişim ve kalıcı bir ilişki kurmaları önünde engeldir. Ön yargının doğru olmaması halinde de çatışma kaçınılmazdır. Bu ise istenen bir durum değildir. Buna göre satıcı ile alıcı birbirleri hakkında önyargılı davranmamalı, problemleri varsa öncelikle birbirlerini dinlemeliler ve sorunu konuşarak çözmelidirler.

3-Evden Dua ile Çıkmak:

Dua ibadettir.⁹ Mü'minin hayatında önemli bir yer tutan dua, kulun acizliğinin farkında olmasıdır. İnanıldığı, güvendiği, kâinatın yaratıcısı Rabbine yönelmesi, aracısız biçimde halini O'na arzemesi, O'nun yardımını ifade eder. Dua, bu özellikleri itibariyle davranışlara çeki-düzen vermeyi de sağlayan bir eylemdir.

İslâm, duaya büyük önem verir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Rabbimiz:

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

“Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim...”¹⁰ buyururken mü'minlere dualarının kabulü yönünde çok önemli bir garanti verir. Aynı husus:

“Ey Rasûlüm! Kullarım sana Beni sorduklarında söyle kendilerine: Ben onlara yakınım. Bana dua ettiklerinde ben onların dileklerine cevap veririm. Ama onlar da Benim davetime gelsinler, Bana inansınlar ki böylece doğru yolu bulsunlar”¹¹ âyetiyle de teyit edilmektedir. Bir mü'min açısından bundan daha değerli bir söz olamaz. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.) duayı kulluğun özü olarak nitelemiş ve şöyle buyurmuştur:

الدُّعَاءُ مِخُّ الْعِبَادَةِ

⁷ Hucurât, 49/12

⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 28

⁹ Ebû Dâvûd, Vitir, 23

¹⁰ Mü'min, 40/60

¹¹ Bakara, 2/186

*"Duâ ibadetin özüdür."*¹² **Kulluk ise insanın yaratılışının ana gayesidir.**¹³ Necip Fazıl ne güzel ifade etmiş:

Gel, sevdiğine sokul,

"Sevdiğiyile olur kul."

Bir tüccar ya da iş erbabının, işine başlamak üzere evinden çıkarken yapacağı en önemli işlerden birisi dua etmektir. Esasen bu durum her mü'min için geçerlidir. Ancak özellikle ticaretin hassas tarafları dikkate alınırca duanın tacir için önemi daha iyi anlaşılır. Kişi evden çıktığında birçok şeyle karşılaşabilir.

Farkında olarak veya olmayarak haksızlık yapabilir, haksızlığa maruz kalabilir, işini tam yapamaması sebebiyle kazancına haram bulaşabilir. Bu sebeple dua ederek kendisini işine hazırlaması ve Allâh'ın yardımını talep etmesi çok önemlidir.¹⁴ Salih el-Merrî şöyle der:

"Kul, kapıyı çalmasını bilir ve devam ederse, çok geçmez Hakk'ın kapısı ona açılacaktır."

"Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) gözlerini semaya çevirip şu duayı okumadan asla evinden çıkmazdı: "Allâhım! Şaşırırmaktan / haktan sapmaktan, başkaları tarafından saptırılmaktan, hataya düşmekten, başkalarınca hataya düşürülmekten, haksızlık etmekten, başkalarının bana haksızlık etmesinden, cahillik etmekten, cahilce muameleye maruz bırakılmaktan sana sığınırım." ¹⁵

Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam evinden çıkınca 'Allah'ın adıyla çıktım Allah'a dayanıp güvendim (tevekkül ettim), güç ve kuvvet sadece Allâh'tandır' derse, kendisine: 'Sen bu duan ile doğru yola iletildin, bela ve kötülöklere karşı koyma hususunda yeterli hale getirildin ve korumaya alındın' diye karşılık verilir. Artık şeytanlar ondan uzaklaşır. Diğer bir şeytan da ona:

"Bundan sonra, doğru yola iletilen, yeterli hale getirilen ve korumaya alınan bir kimseyi senin yoldan çıkarman nasıl mümkün olabilir ki?!" der." ¹⁶

Alınacak Dersler:

1. Güven, ticarî hayatın en önemli unsurudur. Bunun sağlanması gerekir.
2. Tüccar ya da iş erbabı, işine başlamak üzere evinden çıkarken mutlaka dua etmeli ve Allah'ın yardımını istemelidir.

¹² Tirmizî, Daavat 1

¹³ Zâriyât, 51/56

¹⁴ İslâm İş ve Ticaret Ahlâkı, Prof. Dr. Saffet Köse, sh. 24-29

¹⁵ Ebû Dâvûd, Edeb, 103; İbn Mâce, Duâ, 18; Ahmed b. Hanbel, VI, 222.

¹⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 103; İbn Mâce, Duâ, 18; Tirmizî, Dua, 34; Ahmed b. Hanbel, I, 66; VI, 306.